

UNELE CONSIDERAȚIUNI PRIVIND PROBLEMA INIȚIERII DEMOCRAȚIEI CREȘTINE ÎN FRANȚA

Dumitru SÎRGHI

Catedra Istorie Universală

Après une analyse comparée, une systématisation et une généralisation des résultats des recherches effectuées par les historiens et les politologues français on a mis en valeur le processus de la genèse de la démocratie chrétienne française du XIX e – début du XX e siècles.

Democrația creștină constituie unul dintre principalele curente politice din Europa Occidentală contemporană. Fiind organizat în cadrul Uniunii Europene, inițial în așa-numitele Noi Echipa Europene, ulterior – în Partidul Popular European, acest curent politic la hotarul mileniilor tot mai evident prinde rădăcini în țările fostului lagăr socialist, inclusiv în Republica Moldova. Partidul Popular Democrat Creștin a devenit parte componentă a P.P.E. Și-au declarat intenția de a deveni membri ai acestei uniunii a democrațiilor creștini din Europa Mișcarea Acțiunea Europeană, Partidul Liberal Democrat din Moldova etc. Deși liderii acestor partide politice basarabene formal s-au declarat adepți ai doctrinei în cauză, practica politică demonstrează că adesea ei nu doar că nu merg paralel pe aceeași cale, în aceeași direcție, dar sunt tentați mai degrabă să promoveze politici contradictorii, uneori chiar antagoniste.

Oare cauza o constituie doar unii lideri ai aceste partide, de speță demagogi, promotori ai intereselor meschine proprii sau de grup, ai unor forțe străine sau există cauze de alt ordin? Paradigma democrat-creștină este un fenomen integru sau eterogen? De ce unii optează pentru numele „democrat creștin”, iar alții – pentru „creștin democrat”?

Răspunsul la aceste și alte întrebări similare necesită cercetarea procesului genezei democrației creștine ca ideologie și ca mișcare social-economică și politică.

În mediul științific și politic se consideră că democrația creștină contemporană posedă o Cartă enciclică papală din 1901 „Graves de communi”, în care suveranul pontif Leon al XIII-lea a enunțat criteriile, conținutul și limitele democrației creștine, dar ea este mult posterioară eforturilor întemeietorilor acestei mișcări. Înseși vocabulele „democrație creștină”, „democrat creștin”, cum demonstrează cercetătorul francez P. Letamendia, se pare, au fost pentru prima oară rostite de către episcopul orașului Lyon Lamourette pe 21 noiembrie 1791 în ședința plenară a Adunării Legislative. Noțiunile erau completamente lipsite de sens politic, semnificând: creștinism popular, Biserică a oropsiților, fraternitate creștină [1]. Doar într-o altă luare de atitudine, din 7 iulie 1792, în legătură cu discuțiile privind lichidarea regimului monarhic francez, episcopul Lamourette a atribuit noțiunilor în cauză tangențial și o semnificație politică, îndemnând pe cei de stânga și pe cei de dreapta, adică pe bunii „democrați creștini”, să coaleză pentru a păstra monarhia [2,4].

Analiza izvoarelor istorice [3], a operelor consacrate problemei în cauză [4] dezvăluie un proces îndelungat, contradictoriu, intermitent, de elaborare a ideologiei democrat creștine pe parcursul a mai multe decenii, ea impunându-se în rândul altor ideologii mult mai târziu, la începutul sec. XX. Această stare a lucrurilor a fost condiționată de un șir de factori: noile condiții social-economice și politice, generate de Marea Revoluție Burgheză Franceză și de capitalizarea rapidă a țării, corelația dintre diversele curente ideologico-politice: liberalism, conservatism, clericalism, socialism, marxism, anarho-sindicalism etc., poziția cultelor, îndeosebi a bisericii catolice franceze și a papalității, evoluția structurii sociale și ieșirea în prim plan a noilor pături – burghezia și proletariatul industrial etc.

Marxismul, considerat ulterior de către democrat-creștini antipodul ideologiei împărtășite de ei, la mijlocul sec. al XIX-lea prin „Manifestul partidului comunist” [5] enunța că formațiunea social-economică capitalistă este sortită pieirii, așa cum au dispărut cea sclavagistă și cea feudală, căci el își crește propriul grogar – clasa muncitoare, care va săvârși revoluția socialistă. Prin Internaționala Comunistă a declanșat procesul de pregătire a bătăliei decisive contra capitalismului. În aceste condiții, celelalte curente ideologico-politice prezente în societatea capitalistă occidentală au reacționat într-un alt mod, deosebit de cel al comunistilor, la noua situație și noile condiții de viață create de capitalism. Liberalii cereau respectarea strictă a indii-

vidualismului, a libertății persoanei și a principiilor economiei de piață. Conservatorii optau pentru perpetuarea valorilor și principiilor perioadei precapitalismului industrial. Socialiștii premarxiști au elaborat proiecte de transformare a societății capitaliste în numele unor idealuri utopiste. Clericaliștii, îndeosebi în perioada Restaurației (1815 - 1830), se străduiau să restituie Bisericii rolul de putere supremă spirituală, morală, dar și politică, practic negând stipulările concordatului stabilite de către Napoleon Bonaparte și papa Pius al VII-lea încă în 1801, care pusese biserica sub controlul statului. Problema corelației Bisericii – Stat a devenit un element de bază în confruntările care s-au desfășurat în a treia parte a sec. al XIX-lea în rândul adepților bisericii catolice și s-au soldat cu formarea unor partide (curenți) – al ultramontanilor și al liberalilor. Ultramontanii au substituit practic galicanismului¹ ideea puterii supreme a papei. Și partidul catolic liberal a preluat ideea supremației papei, dar sub influența spiritului epocii, în doctrina sa au apărut idei de bază ca libertatea de asociere și cea a învățământului, ca separarea Bisericii de Stat etc. [6]. Alte probleme ale timpului, cum au fost: problema militarismului sau a războiului și păcii, problema muncitorească, problema învățământului liber etc. – la rândul lor au contribuit esențial la diversificarea și mai accentuată a pozițiilor adepților catolicismului. Acest proces a generat peste decenii un pluralism de opinii, care s-a soldat cu multiplicarea partidelor catolicilor francezi. De rând cu cele deja tradiționale din perioada burbonilor – al ultramontanilor și al catolicilor liberali, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea au apărut catolicismul social și democrația creștină.

Fiindcă partidele democrat creștine au fost esențialmente partide burgheze, în special, ale burgheziei catolice, este necesar să ne referim la rolul acestei burghezii în societate în sec. XIX – XX.

Se consideră un fapt incontestabil că Revoluția Franceză și liberalismul economic, promovat de revoluție, concomitent cu dezvoltarea capitalismului industrial, au transformat burghezia într-o clasă privilegiată, dominantă similară nobilimii și clerului sub Vechiul Regim. Dar, în comparație cu nobilimea care a dominat milenii, burgheziei i-au fost esențial prejudiciate prerogativele economice și politice deja pe parcursul primului secol de dominație, iar la mijlocul sec. XX, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, într-o bună parte a lumii le-a pierdut completamente.

Cauzele acestei evoluții au fost multiple: modificările sociale rapide, condiționate de dezvoltarea capitalismului industrial, sporirea decalajului dintre bogați și săraci, setea de a se îmbogăți fără a ține seama de vreun considerent moral, specula fără limite și în orice formă, corupția și mituirea, secularizarea statului și deconfesionalizarea crescândă a societății, minimalizarea importanței factorului spiritual în relațiile dintre oameni, egoismul și imoralitatea clasei burgheze, care se închina doar unui singur idol – banul etc. – toți acești factori împreună și fiecare în parte au generat polarizarea și destabilizarea excesivă a societății ce a cauzat explozii sociale în serie din anii 1830, 1848, 1871 etc. Maurice Vausard, unul dintre principalii specialiști francezi în problemele democrației creștine, considera ultimul dintre factorii enumerați mai sus drept principal. El menționa, că „setea nelimitată de îmbogățire”, dar și „inferioritatea intelectuală” au condiționat „o adevărată orbire” a burgheziei, care „ne acceptând nicicând să renunțe la unele avantaje imediate în favoarea unui echilibru social sau internațional” a pierdut „șansa extraordinară pe care i-a acordat-o istoria” [7].

Pe acest fon al reacțiilor spontane ale maselor populare contra dominației burgheziei, reprezentanți de vază ai catolicismului francez s-au străduit să elaboreze și să propună societății idei, modalități, căi de depășire a cataclismelor sociale, de edificare a unei societăți echitabile, a propășirii fiecărui și a tuturor membrilor săi.

Revoluția de la 1830, care a pus capăt Restaurației și a inaugurat „Monarhia din Iulie”, a readus pe ordinea de zi atât problema suveranității poporului, cât și problema socială – a bogăției și sărăciei, a condițiilor mizere de trai și de lucru ale muncitorilor.

În timpul evenimentelor revoluționare din iulie 1830, Biserica catolică a condamnat răsturnarea dinastiei Bourbon, însă un grup de catolici influenți – clericii Lamennais, Lacordaire, Salini și laicii de Montalembert, de Tarnier etc. s-au solidarizat cu manifestații, optând pentru un regim al monarhiei constituționale și pentru rezolvarea problemelor sociale conform dogmelor creștine. Pe paginile ziarului „l’Avenir”, pe care ei au început să-l publice din octombrie 1830, au lansat sloganurile „Dumnezeu și Libertate”, „Papa și poporul”. S-au pronunțat pentru învățământul liber și libertatea conștiinței, a presei, a asocierilor, a ocrotirea muncii, pentru delimitarea bisericii de stat, pentru decentralizarea puterilor și introducerea dreptului de vot universal etc [8]. Unele dintre aceste idei au devenit ulterior apanajul catolicismului social, altele – ale catolicismului liberal, dar mai toate vor fi parte integrantă a ideologiei democrat creștine.

¹ De la numele latin al Franței – Gallia – mișcare clerical-politică care opta pentru autonomia bisericească franceză față de Papa de la Roma.

Cercurile burgheze, vizate prin aceste chemări ale grupului „l’Avenir”, au ignorat inițiativele grupului, parțial condamnându-le. Libertatea asocierilor au respins-o căci „deschidea calea spre congregațiile religioase și organizațiile muncitorești”, iar inițiativa privind ocrotirea muncii au calificat-o „drept atentat inadmisibil la libertatea industriei și comerțului” [9]. Obținând accesul la putere această burghezie financiară, comercială și o parte a industriașilor vor urma îndemnul liderului lor François Guizot „Îmbogățiți-vă !”. Reprezentanții nobilimii care, după cum menționa Lamennais, „nimic n-au uitat și nimic n-au învățat” persistau asupra necesității revenirii la starea lucrurilor de până la 1789 [10] și promovau în continuare un clericalism agresiv. În speranța să fie susținuți în inițiativele lor reformiste moderate de către papa de la Roma, participanții grupului „l’Avenir” își demonstrau deschis simpatia față de Vatican. Însă Grigorie al XVI-la prin enciclica „Mirari vos” din 1832 a condamnat ziarul „l’Avenir”. Drept urmare, toți membrii grupului, cu excepția lui Lamennais, s-au retras din activitatea politică. După câteva luni de la acest eveniment Lamennais a publicat vestita sa lucrare „Cuvintele unui credincios”. Pentru ideile enunțate în această operă, ulterior tradusă și editată în toate limbile europene, în iulie 1834 Lamennais a fost excomunicat de către papă din biserica catolică. Deși ostracizat de către superiorii clerului, Lamennais a rămas fidel dogmelor creștinismului, care „este credința adevărată, pentru că ea este împărtășită de majoritatea lumii civilizate. Statul, considera dânsul, nu poate exista fără religie, religia – fără biserică, biserica – fără Papa”, dar biserica și statul necesită o reformare profundă. Or, „Biserica nu mai poate în condițiile noi să dea credința necesară. Poporul devine purtătorul direct al noii destăinuirii, al spiritului creștin” [11]. Conținutul acestei dar și al altor lucrări scrise după 1832, a dat temei multor cercetători să-l considere pe Lamennais întemeietorul „socialismului creștin”. Această apreciere cu anumite rezerve și cu precizări semnificative poate fi acceptată. Criticând dur capitalismul pentru nedreptățile sociale pe care le-a generat, Lamennais a enunțat gândul că „cauza principală a relelor și cataclismelor sociale nu sunt formele de capitalism sau combinațiile sociale cunoscute, ele fiind factori secundari, derivați, dar lipsa în societate a sentimentelor adevărate și vii, religioase și morale. Salvarea este imposibilă fără reforma religioasă: societatea trebuie să fie spiritualizată” [12]. Dacă inițial Lamennais rezerva această misiune bisericii catolice și autorității (Papei . D.S.), ulterior bisericii catolice și libertății (monarhiei legale, constituționale – D.S.), în ultima instanță a concluzionat că doar libertatea și o formă extinsă a conștiinței religioase (biserica universală – D.S.), care depășește limitele tradiției catolice bisericești, vor asigura succesul. Acceptând revoluțiile pe care le-a trăit ca o inevitabilitate tristă și fatală, el considera lupta de clasă un rău absolut și un produs al discordiei... A trăit însă cu presimțirea unei mari catastrofe, răsturnări, a distrugerii din temelie a societății existente pe ruinele căreia va fi edificată noua societate [13]. Alți cercetători consideră că Lamennais, rămânând totuși în cadrul bisericii catolice a fost unul dintre întemeietorii catolicismului social, care, în iureșul evenimentelor revoluției din 1848, a dat naștere democrației creștine. După cum menționează cercetătorul francez H. Descamps „Reformismul lui nu era prea radical, dar el a marcat timpul său proclamând necesitatea unui spirit nou și al unor noi structuri sociale, declarând cu amărăciune că toate eforturile de a schimba starea de spirit a clasei dominante vor fi zădarnice” [14]. Or, Lamennais era convins de veridicitatea spuselor sale că „democrația și aristocrația nu pot exista împreună: una trebuie să cucerească, iar alta să piară” [15]. Fiind lipsit de dreptul la credința catolică, el a concluzionat, menționa H Descamps, despre inevitabilitatea luptei de clasă [16]. O părere similară despre Lamennais susține și alt cercetător al istoriei democrației creștine E.-F. Callot, care a concluzionat că „evoluția lui Lamennais a avut ca punct final afirmarea unei democrații sociale în care el vedea emanația virtuților creștine și a spiritualismului religios” [17].

P. Letamendia a enunțat în teza sa de doctor o altă ipoteză: „Debutul veritabil al gândirii democrat creștine autonome și al răspândirii ei în lumea catolică ține de anul 1830 și de activitatea lui Lamennais” [18].

Deci este evident că problema inițierii democrației creștine mai rămâne o chestiune controversată, care necesită investigații suplimentare. Majoritatea autorilor francezi însă nu au dubii privind afirmarea democrației creștine ca ideologie distinctă. După cum indică mai mulți cercetători, pasul decisiv a fost făcut în perioada Republicii a doua, în anii 1848 – 1852, de către un grup de catolici organizați în jurul ziarului „l’Ere Nouvelle”, editat de către abații Maret, Lacordaire, de Coux, Buchez și Ozanam pe parcursul unui an (martie 1848 – martie 1849), cu un tiraj de peste 20000 de exemplare. Participant activ la revoluție, Lacordair a fost ales deputat în Adunarea Constituantă și în calitate de tribun activ al părții de stânga a pledat în favoarea formei republicane de guvernământ. Buchet a fost primul președinte al Adunării legislative. Abatele Maret insista pe lângă ministrul de război, ulterior candidat la postul de președinte al țării, Cavaignac, că „Viitorul aparține democrației creștine” [19]. Or, membrii grupului „l’Ere Nouvelle” optând în perioada revoluției

pentru „instituirea unui guvern democratic de inspirație creștină au atribuit cu desăvârșire sens politic „democrației creștine” [19]. Reluând principalele componente ale programului grupului „l’Avenir” , grupul „l’Ere Nouvelle” a enunțat că consideră „ameliorarea progresivă a sorții morale și materiale a clasei muncitoare drept scop final al societății” și deci va strădui pentru „libertatea politică, echitatea socială, credința creștină”. Acest grup democrat creștin în proces de afirmare, depășindu-i pe catolicii liberali și respingându-i pe conservatorii sociali ultramontani odată cu apariția marxismului, s-a postat pe eșichierul politic pe poziții centriste și a declanșat o luptă în două direcții: contra capitalismului și contra socialismului materialist, sperând să atragă sub stindardul său clasa muncitoare. Eșecul revoluției din 1848, instaurarea celui de al doilea Imperiu, susținerea masivă a noii monarhii de către biserica catolică au condiționat însă apropierea muncitorilor de marxism și democrația creștină își va continua existența în următorul deceniu într-o formă sporadică și izolată. Situația politică din perioada postrevoluționară practic nu lăsa loc pentru democrația creștină. Scena politică era situată între două tendințe, care o excludeau cu desăvârșire: tendința conservatoare mai mult sau mai puțin monarhistă și cea de stânga – anticlericală și socializantă. Adepții democrației creștine, retrăgându-se din viața politică activă, se vor preocupa de problema elaborării gândirii creștine în plan social și totodată vor depune eforturi pentru a stabili unitatea politică a adepților săi.

Revoluția anului 1848, instaurarea Imperiului al doilea au condiționat atât o reliefare mai pregnantă a diverselor tendințe în rândul catolicilor, cât și o delimitare mai precisă a lor. Dacă moderații, inițiatorii și promotorii catolicismului social, reprezentați în anii ’30-’40 de către Chateaubriand, de Toqueville, Frederic le Play, de Falou etc., iar în ultima treime a sec. al XIX-lea de către La Tour du Pin, Albert de Mun, Leon Harmel etc. au optat permanent pentru adaptarea Bisericii la noile condiții, dar fără a pune sub semnul întrebării prerogativele ierarhiei bisericești, în rezolvarea problemelor sociale au evoluat semnificativ. Inițial, sub influența clerului superior vedeau calea spre minimalizarea contradicțiilor sociale doar prin promovarea ideilor paternalismului și milosteniei. Episcopul Freppel într-un discurs pronunțat în favoarea constituirii „Acțiunii cercurilor muncitorilor catolici”, prin care se dorea menținerea muncitorilor sub influența bisericii catolice, se întreba cu o inocență dezarmantă: „Muncitorul ! Cum se explică ostilitatea sa ? Noi l-am găsit acum 18 secole în lanțurile sclaviei păgâne, coborât la nivelul brutei ... Astfel prostit, aruncat la picioare noi l-am luat în brațele noastre, l-am strâns la piept, l-am proclamat solemn fratele nostru întru Isus Hristos, egal în fața lui Dumnezeu cu alți oameni... Nu, noi nu avem ce ne reproșa nouă față de acest om, nevinovați de suferințele sale, noi suntem responsabili doar de grandoarea și de eliberarea sa” [21]. Acest episcop, în spatele unei retorici goale, ascundea un secol de indiferență a guvernanților și a vârfurilor clerului față de mizeria generată de capitalismul în ascensiune. Dar în anumite cercuri începe să se manifeste, ca ecou la scrierile adepților catolicismului social Toqueville, Le Pley, R.P. Antoine, La Tour du Pin etc., o conștientizare mai pregnantă a nefastelor consecințe ale liberalismului economic.

Doctrina catolicismului social, enunțată în lucrările lor în perioada anilor 1848 – 1870, era o adaptare la lumea modernă a spiritului medieval, a corporativismului de altă dată. Această doctrină respingea noțiunea de clasă contrapunându-i comunitatea profesională, națională și universală. Ea refuza individului puterea economică nelimitată pe care i-o acceptă liberalismul economic, dar contesta în aceeași măsură și dreptul Statului de a interveni în domeniul economic. „Corporația, asociația tuturor elementelor producției trebuie să dirijeze economia”. Această nouă societate presupunea credința catolică și formarea spiritului obștesc de către Biserică care „devine principala autoritate a Dreptului și Culturii”. „Chestiunea socială poate fi rezolvată completamente doar prin restaurarea moravurilor creștine” [22], considera P.R. Antoine, promotor activ al acestei doctrine. La Tour du Pin, la rândul său, critica aspru liberalismul economic, care „atașat exclusiv randamentului tratează munca ca o unealtă de producere ignorând completamente omul, care îl înfăptuiește. Remediu este organizarea corporativă, distrusă prin legea Le Chapelier în 1791, care va revaloriza profesia ca atare dându-i un statut, un patrimoniu, un mijloc de apărare și de exprimare printr-o reprezentare națională”. În plan politic, conform părerii dânsului, „acest program poate să-l realizeze monarhia” [23].

Nouă situație, survenită în viața politică franceză după răsturnarea celui de al doilea Imperiu pe 4 septembrie 1870 și revenirea la regimul republican, a condiționat modificarea cursului politic ale celor mai diverse curente, inclusiv, al catolicilor sociali.

Unul dintre promotorii de vază ai catolicismului social, Albert de Mun, fost militar de profesie, renunțând la concepțiile promonarhiste a devenit adept hotărât al Republicii. Din 1876 este ales deputat în parlamentul Republicii a treia. S-a evidențiat ca inițiator al mai multor legi în domeniul dreptului muncii: Legea din 1884

despre sindicate, Legea din 1893 cu privire la accidente la locul de muncă, Legea privind limitarea duratei zilei de lucru pentru femei. A propus crearea consiliilor de arbitraj al litigiilor dintre muncitori și patroni. A cerut umanizarea condițiilor de muncă „În spatele produselor se află oamenii care le-au produs, sunt muncitorii, și pentru ei, pentru om se dezvoltă industria și nu omul pentru industrie” [24]. În 1880 a inițiat crearea unui partid catolic similar Partidului de Centru din Germania sau Partidului Catolic Belgian. Rezistența promonarhiștilor, care se doreau unicii exponenți ai catolicilor, refuzul democraților creștini de a adera la un partid confesional, poziția ierarhiei bisericești, care accepta ideea fondării unui partid catolic, dar „se temea de sacrificarea cauzei Bisericii unei monarhii terestre” l-au făcut să renunțe la acest plan [25]. Va continua să propage în această perioadă catolicismul social și La Tour du Pin. Însă, rămânând adept hotărât al monarhismului și corporatismului, el va evolua spre dreapta eșichierului politic și în ultimii ani de viață va simpatiza l’Action Française, devenind unul dintre ideologii acestei mișcări reacționare ultramonarhiste.

Catolicismul social a început să-și croiască cale în cadrul Republicii a treia și prin organizarea asociațiilor muncitorilor catolici, a tinerilor catolici, a studenților catolici etc. în cadrul cărora erau discutate probleme specifice grupului profesional respectiv, fiind totodată axate, în general, pe problema relațiilor muncă – capital, urmărind scopul de a găsi soluții problemelor sociale prin prisma dogmelor creștinismului. În cadrul acestor mișcări au fost enunțate propuneri privind necesitatea semnării contractelor de muncă, acordarea salariilor decente, limitarea zilei de muncă, proprietatea corporatistă, codul muncii, rolul statului etc., idei care au pregătit terenul pentru apariție și au determinat conținutul enciclicei papale „Rerum novarum” – manifestul social al bisericii catolice. Catolicismul social era propagat la sfârșitul sec. al XIX-lea și prin intermediul mass-mediei: Le Peuple français, La Justice social, Le Monde, Le Vie catholique, L’ Ouest- Eclair etc. și prin organizarea congreselor, fie de către preoții cu vocație socială (congresele sociale franciscane, congresele sacerdotale și sociale), fie de reprezentanții tuturor grupurilor sociale. Mai mult ca atât, promotorii catolicismului social au purces și la realizări concrete ale concepțiilor lor privind problema muncitorească. Erau înființate cooperative, asociații de ajutorare mutuală, centre educative, cercuri de studii sociale etc. Intervin în parlament cerând crearea comitetelor de arbitraj, asigurarea reprezentării în parlament în baza criteriului profesional, asigurări și pensii pentru muncitori, reglementarea orelor de muncă, adică optau pentru elaborarea legislației muncii. Modificarea hotărâtă și definitivă a stării lucrurilor însă, concluziona unul dintre activiștii de vază ai catolicismului social, L.Harmel, era posibilă doar dacă „toată lumea va recunoaște autoritatea Papei și toate popoarele vor accepta conducerea sa” [26]. Promotorii doctrinei catolicismului social evident doreau o reamenajarea a raporturilor sociale și nicidecum o răsturnare completă a structurilor sociale. Năzuiau spre un neo-capitalism în cadrul căruia individualismul urma să fie substituit prin structuri comunitare legilor economiei capitaliste. În debutul Republicii a treia speranțele catolicilor sociali de a-și realiza în practică ideile erau stimulate de acțiunile guvernului conservatorului Thiers și ale președintelui Mac-Mahon. Enunțând ideea creării așa-numitei „republici a ordinii morale”, guvernul Tiers a adoptat unele hotărâri, care au consolidat semnificativ pozițiile bisericii. Practic prin decizia din 12 iulie 1875, care stipula dreptul fondării facultăților libere (religioase) bisericii catolice i s-a asigurat controlul și asupra învățământului superior. Bugetul de stat prevedea repartizarea pentru necesitățile bisericii a 2% din suma totală a alocațiilor [27]. În condițiile euforiei religioase instaurate în societate după 1871, liderul forțelor radicale de stânga Gambeta, constatând că politica guvernului poartă un caracter conservator și reacționar, menționa drept cauză a acestui fapt „inferioritatea sistemului național de învățământ” și îndemna adepții săi să lupte pentru realizarea prevederilor programului radicalilor din 1869 privind „anularea bugetului pentru treburile cultului și despărțirea bisericii de stat și a școlii de biserică” [28]. Alegerile parlamentare din 1876 au adus victorie forțelor de stânga republicane și anticlericale. Președintele Mac-Mahon, încercând să readucă la putere majoritatea conservatoare prin organizarea în 1877 a noilor alegeri parlamentare, a eșuat. Forțele de stânga și-au consolidat pozițiile în parlament și au declanșat procedura reglementară de preluare a puterii. Peste doi ani, odată cu demisia lui Mac-Mahon și alegerea în funcția de președinte a republicanului Jules Grevy, experiența „republicii ordinii morale” s-a încheiat. Noua putere a declanșat primul val de secularizare al statului, al învățământului și al vieții publice: prin legile din 1879, 1880 și 1881 sistemul de învățământ a fost scos de sub controlul bisericii. Legea din 29 iulie 1881 a anulat delictul privind atentatul la morala religioasă. Constituția din 14 august 1884 prin constatarea că „forma republicană de guvernământ nu poate fi obiectul unei propuneri de revizuire” și că „familiile care au domnit în Franța nu sunt eligibile în funcția de președinte al republicii” a spulberat speranțele forțelor conservatoare, promonarhiste și clericale la o revanșă pe cale pașnică. De sub tutela bisericii au fost

scoase spitalele, azilurile pentru copii și cele pentru bătrâni etc. Procesul de laicizare a statului și a vieții obștești a cuprins la sfârșitul secolului și alte state occidentale. Acest fenomen a coincis cu pontificatul lui Leon al XIII-lea (1878 - 1903), un papă reformator, care s-a străduit să împace biserica cu civilizația contemporană. Vaticanul a contribuit în mod decisiv la direcționarea catolicilor spre republică și la modificarea atitudinii clerului față de ea. În enciclica „Libertas” (1888) Leon al XIII-lea a recunoscut democrația burgheză și posibilitatea colaborării cu regimurile parlamentare, inclusiv cu cele republicane [29]. Enciclica „Imortale Die” (1892) a precizat că „puterea considerată ca atare vine doar de la Dumnezeu” și a îndemnat francezii să accepte „Republica care este guvernământul actual al națiunii” [30]. Leon al XIII-lea, lansând sloganul „Plecați din chelii în popor”, a permis implicarea în activitatea politică atât a clerului, cât și a catolicilor mireni, iar prin „Rerum novarum” (1891) a documentat fundamental biserica în privința problemelor politicii sociale.

Leon al XIII-lea a contribuit direct la inițierea unei noi modalități de acțiune a bisericii: de acum înainte Biserica se va implica direct în sfera laică prin intermediul mirenilor pe care îi va controla doar sub aspect spiritual. Ea a acceptat să-și îndeplinească funcția într-o societate democratică, sperând să recucerească clasa muncitoare și să devină astfel puternică pentru că problema relațiilor dintre puterile laice și spirituale va fi rezolvată prin reîncreștinarea puterii politice. Din aceste considerente Biserica a acceptat să se secularizeze, realizând astfel cea mai semnificativă transformare a sa. Prin aceste acțiuni Leon al XIII-lea a inițiat concilierea democrației cu creștinismului, în primul rând, cu catolicismul și a încurajat debutul democrației creștine ca forță politică. Astfel a devenit posibil ca idealul creștin în Franța să fi promovat paralel în două forme – socială, de catolicismul social organizat în cadrul Acțiunii Catolice și politică, de către democrația creștină, organizată în mișcare politică sau partid politic.

După 1891 cercul catolicilor care au început să se implice în problemele sociale a sporit simțitor. Aceștia erau din rândul elitei clasei muncitoare, unii patroni, alții preoți devotați apostolatului social, numiți „abați democrați”, publiciști, conferențieri etc. Ei vor dezvolta la hotarul sec. XIX – XX o activitate prodigioasă de răspândire, în opinia publică franceză, a directivelor papei Leon al XIII-lea, implantând (adesea combătute de cler) ideile democrației creștine. Din rândul patronilor s-a evidențiat Leon Harmel [31]. Harmel nu susținea ideea patronajului asupra clasei muncitoare, se opunea confundării planului spiritual religios cu cel profesional atunci când stimula crearea primelor sindicate autonome. Era contra creării sindicatelor mixte ale patronilor și muncitorilor. Și-a adus contribuția la crearea primului sindicat al muncitorilor creștini în departamentul Nord și a inițiat formarea Cercurilor de studii sociale muncitorești. Supranumit „bunul părinte” pentru atașamentul său față de Sfântul Scaun și datorită influenței sale asupra muncitorilor Harmel a fost inițiatorul congreselor muncitorești. În cadrul congreselor anuale (primul a avut loc în 1893 în Reims) muncitorii discutau și adoptau decizii privind ameliorarea condițiilor de muncă, crearea sistemelor de asigurare în caz de șomaj, boală, accident de muncă, dreptul la ieșirea din sindicatele mixte și crearea sindicatelor autonome muncitorești etc. Dar animatorii acestor acțiuni curând și-au dat seama de insuficiența lor și au conștientizat necesitatea creării unei organizații permanente, cel puțin în cadrul regional. Astfel, în departamentele Ardennes (1894), Centre – Ouest (1895), Nord (1895), Paris (1895) au fost create Uniuni ale democraților de inspirație creștină. Harmel a susținut aceste inițiative văzând în ele un început al viitorului partid muncitoresc, pe care dorea să-l formeze considerându-l foarte efectiv pentru a contracara expansiunea socialismului marxist.

În 1895, la Paris, a fost întrunit Congresul Uniunilor democraților de inspirație creștină, delegații cărui au decis formarea unui Consiliu național și numirea unui secretar general care se vor ocupa de problema creării partidului. Au fost întrunite patru congrese care s-au intitulat democrat-creștine. Congresul al II-lea, din 1896, a proclamat formarea Partidului Democrat Creștin (primul partid cu această denumire în Occident). Congresul al III-lea l-a investit pe L. Harmel în funcția de președinte al P.D.C., a ales noul Consiliu național al partidului și a enunțat platforma partidului. Membrul consiliului, abatele Naudet, a exprimat esența programei partidului în patru fraze: protecția familiei, organizații sindicale ale muncitorilor, reglementarea economiei, implicarea statului pentru a instaura protecția muncii și echitatea socială. Reprezentanții P.D.C. au participat la alegerile parlamentare din 1898, dar au suferit eșec [32]. E. F. Callot consideră că „cauza eșecului P.D.P a fost programul prea radical al partidului” [33].

Democrații creștini, deși stimulați spre acțiune de Vatican, vor fi la începutul sec. XX atenționați să activeze în strictă concordanță cu cerințele înaintate de către Leon al XIII-lea în enciclica „Graves de Communi” (1901). În această Cartă a democrației creștine se stipula că „democrația creștină nu putea fi nici partid pur politic, nici partid de clasă”. Ea este o extensiune a catolicismului social, adică „acțiunea binefăcătoare a creștinului

în favoarea poporului ” sau o „acțiune scrupuloasă a catolicilor în scopul promovării binelui proletarilor” excluzând orice atașare de un regim politic particular. Scopul democrației creștine este dublu: reconcilierea Bisericii cu societatea modernă și inocularea societății, a valorilor promovate de Biserică. Politica și clasa niciodată să nu fie erijate în doctrină, supremația spiritualului să fie clar definită atât în gândire, cât și în acțiune și nici o persoană să nu fie obiectul unui atașament de natură să dăuneze autorității conducătorului bisericii. Enciclica de asemenea prevedea că „libertatea și egalitatea, care sunt solicitate în lumea modernă, trebuie să fie realizate progresiv în cadrul unei societăți comunitare în sânul căreia Statul garantează Dreptul, comunitățile administrează treburile obștești „res communa” și indivizii sunt liberi, dar asociați”. Concluzia finală stipulă că „democrației creștine îi poate fi atribuit un singur sens – cel al acțiunii creștine de binefacere în sânul poporului, orice sens politic fiind exclus cu desăvârșire” [34]. La această etapă de dezvoltare a democrației creștine, adepții ei au fost obligați să urmeze sfaturile Papei și în 1902 PDC și-a încetat activitatea. Stoparea experienței democrat creștine în Franța la începutul sec. XX a fost cauzată parțial de circumstanțele externe: sporirea rezistenței cercurilor conservatoare; dezlănțuirea anticlericalismului în urma adoptării legilor privind congregațiile și separarea Bisericii de Stat; schimbarea pontifului, Pius al X-lea vine cu alte directive, deosebite și chiar adesea contrarii poziției lui Leon al XIII-lea. Dar eșecul derivă mai ales din cauzele interne imanente catolicismului francez: dezacordul și chiar discordiile dintre liderii mișcărilor catolice –La Tour du Pin a rămas adept îndârjit al monarhismului, Albert de Mun îl considera pe L. Harmel „un demagog evident”, credea că crearea unui partid democrat creștin era o inițiativă prematură, s-a distanțat de mișcările muncitorilor catolici implicându-se exclusiv în activitatea Asociației Catolice a Junilor Francezi. Patronatul catolic la rândul său a refuzat să susțină inițiativa lui L. Harmel pentru că acesta a sfidat acest patronat în 1899 la congresul de la Blois, opunându-se creării sindicatelor mixte. Roialștii de asemenea erau iritați de poziția prorepublicană a democraților creștini. Un impediment a fost și poziția muncitorilor catolici. Unii au dorit o organizație pur muncitorească, iar o parte detestau aspectul politic, nutrind față de politicieni un dezgust profund. Or, la această etapă dezacordurile au fost inevitabile.

După moartea papei Leon al XII-lea, promovarea ideilor democrat creștine va fi continuată de grupul Sillon. J. de Fabregues, cercetătorul istoriei activității acestui grup democrat creștin, consideră că Sillon a marcat „o cotitură radicală în istoria catolicismului contemporan din Franța” [35]. Începutul activității grupului ține de anul 1893, când un grup de studenți catolici dornici să cerceteze schimbările care survineau în obște s-au organizat în societatea „la Crypte”, iar în 1894 au fondat revista „le Sillon”. Prin intermediul materialelor publicate în revistă, acești tineri urmăreau scopul să aducă în concordanță cu contemporanitatea gândirea creștină, să reunească poporul cu ea „adică să traducă gândirea creștină în acțiuni” și să elimine individualismul, ateismul, materialismul, etatismul și socialismul – curențe ce dominau în Franța la sfârșit de secol. Propuneau „transformarea societății prin acțiunea concertată a individului și forțelor asociate în numele dreptății, transformare care va asigura emanciparea socială și spirituală a omului. Aceasta societate creștină, considerau ei, poate fi edificată pe trei căi convergente: a științei, educației și democrației...” Din 1899, în fruntea grupului și redacției revistei „le Sillon” s-a aflat Marc Sangnier, viitorul lider incontestabil al democrației creștine franceze din perioada interbelică. Noul lider a luat direcția spre transformarea grupului de intelectuali într-o mișcare de masă a tinerilor și către 1905 în organizație erau peste 2000 de membri. Din acest an Sillon publică și un săptămânal „l’Eveil démocratique” cu un tiraj de 50 de mii de exemplare. Sillon propaga democrația pe care o considera o extensiune și traducere în viață a Evangheliei, în care poporul este forța și suveranitatea, pe când elitele se definesc doar prin contribuția lor socială. Democrația se realizează prin educarea poporului care astfel devine capabil să se autoguverneze: „Calitatea de cetățean implică probabil mai multe obligațiuni ca drepturi, libertatea, este necesar a se ști, ea se merită”. Mișcarea, în conformitatea cu cerințele Vaticanului, evită transformarea sa în partid politic și propune reforme care însă nu vor modifica regimul existent. Dar dacă Leon al XIII-lea dorea să excludă orice conținut politic din noțiunea democrație, M. Sngnier și Sillon considerau că „democrația este organizarea politică și socială care asigură dezvoltarea maximă a conștiinței și responsabilității fiecărui, permițându-i în dependență de capacitățile și forțele sale să participe activ la conducerea treburilor publice...” [36]. Biserica este contra politizării mișcărilor creștine. Sangnier promova un ideal politic contrar viziunilor catolicilor reacționari. Din anul 1906 el a decis crearea „Marelui Sillon” – un nou curent politic. La această a treia etapă de activitatea Sillon a încetat să mai fie doar o mișcare apostolică educațională, transformându-se treptat într-un partid politic, care, încetând să mai fie pur catolic, în numele catolicismului se pronunță pentru democrația politică derivată din credință. Din aceste considerente

Pius al X-lea a condamnat în 1910 Sillon învinuind-o de deviere de la spiritul enciclicelor, de faptul că tinde spre o altă societate ideală, diferită de cea creată de civilizația catolică etc. Sangnier a decis în 1910 să accepte desființarea Sillon, dar va continua editarea ziarului „La Démocratie” menținând în jurul ei adepții Sillon împreună cu care în 1912 a fondat Partidul Democrat Creștin „la Ligue de la Jeune République”. Odată cu dispariția Sillon s-a încheiat etapa căutărilor și succeselor relative în dezvoltarea democrației creștine. „Grație Sillon, menționa E. Borne, ideologul partidului de sorginte democrat creștină din Republica a IV-a Mișcarea Republicană Populară, a fost realizată sinteza spiritului republican și celui social într-un act unitar democratic și de inspirație creștină” [37].

Așadar, democrația creștină sub aspect istoric este încercarea efectuată de unii creștini de a răspunde la sfidarea dublă adresată creștinismului în sec. al XIX-lea de democrația politică și de liberalismul economic. Ea poate fi caracterizată prin trei trăsături generale:

1. Creștinismul este referința esențială pentru activitatea politică. El nu este doar credința salvării individuale dublate printr-o morală personală. El este și fermentul care obligatoriu influențează societatea pentru a construi, atât cât este posibil, o lume a dreptății și a libertății. Dar creștinismul nu se limitează doar la rolul de actor al sistemului politic. Lui i se atribuie o față dublă: aceea religioasă și aceea care asigură stabilirea în această lume a raporturilor dintre oameni. Această distincție permite recunoașterea necreștinilor drept democrați creștini în măsura în care ei acceptă că în creștinism se include și „lumescul, umanul”. Prin această caracteristică democrația creștină se distinge de partidele reformiste de sorginte liberală și socialistă.

2. Creștinismul se acordă perfect și în mod preferențial cu democrația. Democrația creștină cere sufragiu universal, libertatea asociațiilor, a presei, a întrunirilor și libertatea religioasă.

3. Democrația creștină tinde spre un anumit tip de democrație socială. Ea preconizează un reformism social viguros, intervenția Statului în domeniul economic și dreptul muncitorilor de a crea sindicate.

Democrația creștină s-a dezvoltat simultan când împreună, când concurând cu catolicismul liberal și cu catolicismul social. Catolicismul liberal constituie atât o tentativă a adaptării Bisericii la principiile democratice implementate de Revoluția Franceză, cât și o experiență a concilierii dintre liberalism și catolicism. În domeniul principiilor, democrația creștină și catolicismul liberal sunt unanime în materie de democrație politică, deși catolicii liberali insistă asupra principiului pluralismului, în timp ce democrații creștini au tendința de a insista asupra participării maselor populare în viața politică. Unii catolici liberali sunt împotriva sufragiului universal. Deosebirile esențiale țin de domeniul politicii sociale, Catolicii liberali optează pentru liberalismul economic și resping atât implicarea Statului, cât și legislația socială. De regulă, catolicii liberali sunt oameni laici din cercurile sociale superioare, reprezentanți ai aristocrației și marii burghezii. Majoritatea democraților creștini au fost, în sec. al XIX-lea, clerici sau mireni ieșiți din rândul maselor populare.

Catolicismul social completează lacunele catolicilor liberali și încercă, înainte de toate, să rezolve problema socială generată de revoluția industrială. La acest nivel sunt coincidențe între catolicismul social și democrația creștină. Or, democrații creștini sunt și ei catolici sociali, dar se disting prin două aspecte. Catolicii sociali, în primul rând, adesea sunt roialiști, iar democrații creștini sunt exclusiv republicani. Majoritatea catolicilor sociali resping liberalismul și democrația pe care ei le identifică cu liberalismul economic. Mulți sunt adepții restaurării monarhiei. Convingerile republicane și democratice ale democraților creștini îi opun majorității catolicilor sociali și aceasta permite să distingă ce separă aceste două curente din sânul catolicilor.

Referințe:

1. Letemendia P. Le M.R.P. Thèse pour le Doctorat d'état en Science Politique présentée et soutenue en 1975 par P. Letemendia, p.4.
2. Idem.
3. Rerum novarum; Graves de communi; Documentes CEPESS. La doctrine sociale chrétienne en Europe occidental.- Bruxelles, 1962; Constitutions et documents politiques. La vie politique française. Documents tire de M. Duverger. - Paris, 1965.
4. Avril P. Essais sur partis. - Paris, 1986; Forces religieuses et attitudes politiques. - Paris, 1965; Dausette J. Destin du catholicisme française. Paris, 1957; Latreille J.-P. Delareielle E. Ralanque J.-R. Remond R. Histoire du catholicisme français. - Paris, 1962; Varillon F. Eléments de doctrine chrétienne. - Paris, 1963-1964, vol.1-2; Coutrot A. Dreyfus F. Les forces religieuses dans la société française. - Paris, 1965 etc.
5. Marx K. Engels F. Manifestul partidului communist. - Chișinău, 1967.
6. Biserica catolică//Istoria modernă a Europei și Americii. Chisinau, 2002, vol.II, p.353.

7. Vausard R. Histoire de la démocratie chrétienne. - Paris, 1956, p. 8-9.
8. Bichet R. La démocratie chrétienne en France. Le Mouvement Républicaine Populaire. - Besançon, 1980, p.10-11.
9. Ламенэ Ф.Р. Слова верующего. - Москва, 1920, с.28.
10. Ibidem, p.20.
11. Callot E.-F. Un parti politique de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P.Origine, structure, doctrine, programme et action politique. Paris, 1978, p.20
12. Lamennais F.-R. Op.cit., p.29.
13. Ibidem, p.30.
14. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P.: de 1946 a 1959. - Paris, 1981, p.49.
15. Vausard M.P. Histoire de la démocratie chrétienne, p.31.
16. Descamps H. Op.cit., p.49.
17. Callot E.-F. Op. cit., p.21
18. Letemendia P. Op. cit., p.10.
19. Bichet R. Op.cit., p.11.
20. Letemendia P. Op. cit., p.13.
21. Vasard M. Histoire de la démocratie chrétienne en France, p.25.
22. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P.: de 1946 a 1959, p.48.
23. La Tour du Pin. Vers un ordre social chrétien.- Paris, 1929, p.23.
24. Callot E.-F. Un parti de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P., p.24.
25. Descamps H. La démocratie chrétienne et le M.R.P.: de 1946 a 1959, p.48.
26. Coutrot A. Dreyfus F. Les forces religieuses dans la société française, p.17.
27. Idem.
28. Католицизм. - Москва, 1991, с.175.
29. Coutrot A. Dreyfus F. Op.cit., p. 25.
30. Ibidem, p.25-26.
31. Vausard R. Op. cit., p.56-60.
32. Callot E.-F. Op.cit., p.28.
33. Descamps H. Op. cit., p.58; Letamendia P. Op. cit., p.19-20.
34. Fabregues J. Le Sillon de M. Sangnier. - Paris, 1964, p.15.
35. Callot E.-F. Op. cit., p.38.
36. Callot E.-F. Un parti de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P., p.38.
37. Callot E.-F. Un parti de la démocratie chrétienne en France. Le M.R.P., p.40.

Prezentat la 19.10.2010